

راهکارهای توسعه فرهنگ زیست محیطی در ورزش

سارا بوژمهرانی^۱

سید محمد حسین رضوی^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۸/۱۷

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۱۲/۱۶

پژوهش حاضر با هدف بررسی راهکارهای موثر بر توسعه فرهنگ زیست محیطی و افزایش جلب مشارکت ورزشکاران در فعالیت های حفاظت از محیط زیست انجام گرفت. با توجه به تاثیرگذاری متقابل دو حیطه ورزش و محیط زیست بر یکدیگر، نیاز به آگاهی بیشتر در حیطه محیط زیست در جامعه ورزش به چشم می خورد که در این تحقیق سعی بر آن بوده راهکارهای ارائه شده بتواند مورد استفاده در کلیه سطوح ورزش قرار گیرد. در این تحقیق توصیفی که از نوع زمینه یابی می باشد، از روش تحقیق آمیخته که ترکیبی از شیوه های کیفی و کمی می باشد، برای جمع آوری داده ها استفاده شد و داده های حاصل از پرسشنامه کمی با استفاده از آزمون تحلیل واریانس فریدمن تحلیل و اولویت بندی گردیدند. جامعه تحقیق را کلیه ورزشکاران تیم های ملی در رشته های مختلف ورزشی تشکیل می دادند که به صورت نمونه گیری غیر تصادفی و هدفمند برای مصاحبه های کیفی در موضوع تحقیق انتخاب شدند. در نهایت، ۳۶ راهکار به دست آمده با استفاده از کدگذاری های باز و محوری در سه حیطه اصلی (۱) آموزشی و پژوهشی، (۲) مدیریتی و ساختاری و (۳) فرهنگی و ملی دسته بندی و ده راهکار که بیشترین تکرار و اولویت را دارا بودند به ترتیب آورده شدند.

واژگان کلیدی: محیط زیست، فرهنگ زیست محیطی، توسعه پایدار و ورزش

مشارکت اگر چه در تمامی عرصه های زندگی گسترش یافته و از دیر باز با زندگی انسان پیوند داشته است، اما این گسترش هنوز به صورت کاملاً عملی، بخصوص در زمینه زیست محیطی مشهود نمی باشد. در میان عواملی که از گسترش سریع مشارکت جلوگیری می نماید، نبود الگویی که زیر ساخت کوشش های مشارکت جوینان را فراهم آورد و نسبت به آن تعهد بیافریند بارز است، چرا که مشارکت پدیده ای است ذهنی که بدون الگویی کارساز و راهگشا نمی تواند بصورت جزئی از فرهنگ مردم درآید. (میر عباسی، ۱۳۸۹)

در حال حاضر، هدف نهایی از حفاظت محیط زیست، دستیابی به توسعه پایدار در قالب برنامه های اقتصادی هماهنگ با اصول حفاظت از محیط زیست و ممانعت از تخریب و تھی سازی منابع تجدیدشونده و غیرقابل تجدید می باشد. از این رو، برای حل بنیادی مشکلات بحرانی محیط زیست می باید دیدگاه های کلان و زیربنایی توسعه منطبق با قانونمندی های حفاظت محیط زیست طراحی شود و هرگونه سیاستگزاری و برنامه ریزی های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آینده کشور بر شالوده حفاظت محیط زیست، منابع طبیعی و بهره وری خردمندانه از این منابع با نگرش ایجاد تعادل و تناسب بین قانونمندی های محیط زیست و توسعه پایدار صورت گیرد. (پاداش، ۱۳۹۰: ۳۱)

امروزه، وضعیت محیط زیست، آب، انرژی و... به قدری پیچیده و مبهم است که همه فعالان محیط زیست را به تفکر واداشته است. به همین دلیل تلاش می شود در دنیای امروزی از هر ابزاری برای بهبود محیط زیست و جلوگیری از هدر رفتن آب، انرژی و... بهره گرفته شود. شاید پرسیدن این سؤال کمی عجیب به نظر برسد که ورزش در حفظ محیط زیست و انرژی چه تأثیری می تواند داشته باشد؛ به طور مثال، ورزشی مانند فوتبال با میلیون ها هوادار در سرتاسر جهان چه نقشی را می تواند در حفظ محیط زیست ایفا کند. فعالیت های ورزشی باعث تجمع مردم در یک محل می شود که به نوبه خود اثرات بیرونی منفی مانند آلودگی صوتی، رفتارهای منافی آداب اجتماعی، زباله، آلودگی هوا و نورپردازی های تند و... را به همراه دارد. این دلایل باعث شده تا بسیاری از ساکنین مناطق شهری که آرزوی دسترسی به امکانات تفریحی و ورزشی را دارند، تمایلی در خصوص سکونت و زندگی در نزدیکی این امکانات را نداشته باشند. (کهن نسب، ۱۳۸۸)

در سال ۱۹۹۴، پس از پایان بازی های زمستانی لیلی هامر نروژ که طی آن توجه خاصی به حفاظت از محیط زیست گردید، رئیس کمیته بین المللی المپیک موافقتنامه همکاری با برنامه محیط زیست سازمان بین الملل

به امضا رسانید. بر این اساس، در سال ۱۹۹۵ "کمیسیون ورزش و محیط زیست" در کمیته بین المللی المپیک تشکیل شد و اولین کنفرانس جهانی در همین سال در شهر لوزان سوئیس برگزار شد. هدف از تشکیل این کمیسیون، اجرای اقداماتی در جهت افزایش آگاهی محیط زیستی در مجامع ورزشی و تلاش به منظور کاهش اثرات مخرب فعالیت های ورزشی در عرصه محیط های طبیعی است - در حال حاضر، محیط زیست به عنوان سومین رکن المپیزم بعد از ورزش و فرهنگ مطرح است. (گزارش المپیک آتن، ۲۰۰۴: ۲۹۰)

در این راستا، اهمیت مطالعه و ارائه الگویی منسجم و شناسایی موانع و راهکارهای توسعه مشارکت در مدیریت زیست محیطی و رفع آنها در برنامه های آتی، ایجاد انگیزه در جامعه ورزش برای شرکت در فعالیت های مشارکتی زیست محیطی و افزایش آگاهی ورزشکاران و دست اندرکاران غیر قابل انکار است. پاسخ به این سؤال که چه راهکارهایی برای ایجاد گرایش ورزشکاران به مشارکت در مدیریت محیط زیست وجود دارد و اولویت آنها چگونه است، به برنامه ریزان زیست محیطی و ورزشی کمک می کند تا در برنامه های خود با دید وسیع تری مسیر را برای رشد و توسعه مشارکت هموار نمایند.

برای ارتقای مشارکت های زیست محیطی، پژوهش های بی شماری صورت گرفته است. از نظر پارنل و مروپ^۱ (۲۰۰۵) ماهیت مشارکت کنندگان بخش عمومی و گروه های اجتماعی نقش مهمی در تصمیم سازی های محیط زیست دارند. اندروسیویچ^۲ (۲۰۰۲) سازمان های غیردولتی را از گروه های دست اندرکار مهم برای مشارکت در حفاظت از محیط زیست می داند. پرتی و همکاران^۳ (۱۹۹۵) و اسولد و میشل^۴ (۲۰۰۰) خبرنگاران، آگاهان، آموزگاران و ارزیابان را در زمره افرادی می دانند که می توانند در مدیریت مناطق حفاظت شده مشارکت کنند.

از جمله تحقیقات انجام گرفته مرتبط با موضوع محیط زیست و ورزش می توان به مطالعه پاداش و همکاران (۱۳۹۰) با عنوان "بررسی اثرات محیط زیستی اماکن ورزشی بر محیط شهری" اشاره نمود که تاثیر گذاری اماکن ورزشی بر محیط زیست اطراف خود و ایجاد آلودگی های زیست محیطی را تایید می نماید. (پاداش و همکاران، ۱۳۹۰) سهرابی و همکاران (۱۳۹۰) نیز به بررسی معیارها و عوامل مؤثر در دسترسی، همجواری اماکن و فضاهای ورزشی در مناطق مسکونی و خدمات شهری و نیز استانداردهای

---

¹Parnell&Mrup

²Andrusevych

³Poretti et al

⁴Oswald&Michael

ساخت و ساز در اماکن و مجموعه های ورزشی پرداخته اند و به این نتیجه رسیده اند که وضعیت فضای سبز این اماکن بسیار ضعیف می باشد. (سهرابی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳۳)

در بازی های المپیک به عنوان بزرگترین رویداد بشری و ورزشی جهان نیز تاکید بسیاری بر حفاظت از محیط زیست و طراحی فضاهای سبز شده است؛ چنان که المپیک سیدنی در سال ۲۰۰۰ با رعایت این اصول به المپیک سبز شهرت یافت. همچنین، با مطالعه فعالیت هایی که در بازی های المپیک آتن جهت حفاظت از محیط زیست انجام شد، می توان پی به اهمیت موضوع برد. (گزارش رسمی بازی های المپیک، ۲۰۰۴: ۱۴۹)

در ادامه، پذیرش دستور کار شماره ۲۱ جنبش المپیک با عنوان «ورزش برای توسعه پایدار»، کمیته بین المللی المپیک، محیط زیست را به عنوان سومین قطب المپیک به رسمیت شناخته و آن را در کنار ارزش های ورزشی و فرهنگی قرار داده است. ^۱ IOC متقاعد شده است که بازی های المپیک ممکن است بتواند به عنوان یک تسهیل کننده برای فعالیت های محیط دوستانه مورد استفاده قرار گیرد. به علاوه، به علت اینکه ورزش مورد توجه ویژه جوانان قرار دارد و بازی های المپیک سرشار از توصیه هایی برای محیط هستند، این بازی ها می توانند فرصت آگاه سازی برای تعداد بی شماری از مردم را به عنوان «مروجان» این ارزش ها در آینده فراهم کنند. شهر آتن به عنوان شهر میزبان بازی های ۲۰۰۴ المپیک در وضعیتی قرار داشت که می توانست قدمی بزرگ را به سوی توسعه پایدار بردارد. آتن در ماه مارس ۲۰۰۰، اصولی پایه ای را به عنوان سیاست محیطی برای بازی های المپیک پذیرفت. این اهداف راهبردی عبارت بودند از:

* برگزاری و میزبانی بازی ها در یک محیط سالم؛

* کمک به بهبود پارامترهای محیطی در آتن و ناحیه آتیکای بزرگ از طریق راهبرد ها؛

* رشد و توسعه آگاهی های زیست محیطی؛

* ایجاد یک برنامه جامع برای فعالیت های محیطی؛

* حصول همکاری آژانس های دولتی، مقامات محلی و بخش خصوصی.

¹International Olympic Committee

بنابراین، «اتحاد محیطی المپیک^۱» بر مبنای همکاری بین آژانس‌های عمومی، بخش خصوصی، مقامات محلی، حامیان و سازمان‌های غیر دولتی به منظور شرکت فعال در میزبانی موفقیت‌آمیز برای بازی‌های المپیک با اجرای ورزشی کاملاً برجسته و تأثیر منفی حداقلی بر محیط زیست با اهداف زیر تشکیل شد:

* تعهد در محدوده چارچوب قرارداد شهر میزبان برای به جریان انداختن فعالیت‌های المپیک به طریقی که مفهوم توسعه پایدار را در بر بگیرد و در هر کجا که امکان داشته باشد در خدمت محافظت از محیط بر آید؛

* تضمین آگاه‌سازی شهروندان از جنبه‌های زیست محیطی بازی‌های المپیک با دستیاری مقامات محلی و کشوری؛

* بازیافت فضولات جامد و مایع، حفظ منابع طبیعی و محیط فرهنگی و طبیعی؛

* فراهم آوردن امتیازات خاص برای استفاده و برداشت محصولات شیمیایی تولید شده و نیز عناصر فلزی در راستای تلاش برای محافظت از محیط مطابق با مقررات و قوانین اروپا؛

* به رسمیت شناختن مدیریت زباله‌ها به عنوان یک راهکار راهبردی زیست محیطی و منظور نمودن پارامترهای محیطی در توسعه عملیاتی خدمات نظافتی و برنامه مدیریت فضولات به صورت پایدار در اماکن المپیک. (گزارش رسمی بازی‌های المپیک ۲۰۰۴: ۱۴۹)

در سال ۲۰۰۱، دپارتمان محیط زیست کمیته بین‌المللی المپیک با دو حیطة متمایز مسئولیت و محورهای عملیاتی تشکیل گردید:

(الف) برنامه عملیات محیطی که منحصراً مسئولیت خدمت نظافت و مدیریت زباله‌های محیطی را به طور مداوم در اماکن برگزاری المپیک به عهده داشت؛

(ب) برنامه آگاه‌سازی محیطی.

در اثنای برگزاری بازی‌ها، ۵۲ کارمند حقوق بگیر در محل برگزاری بازی‌ها و پست‌های دستیاری نظافت و مدیریت زباله‌ها فعالیت داشتند. در کنار این افراد، ۴۵ داوطلب و ۲۸۰۰ کارمند پیمانی نیز حضور داشتند. به منظور تحقق آگاهی‌سازی محیطی، طرح محیط در ماه مارس سال ۲۰۰۲ تکمیل گردید. این طرح یک جفت دست را به نمایش می‌گذاشت که از میان شاخ و برگ سبز درختان به سوی آسمان دراز شده بود و

---

^۱Olympic environmental union

به طور سمبولیک جهان را در آغوش می‌کشید تا به این طریق نشان دهد که انسانیت و طبیعت به پیکر واحدی تبدیل می‌شوند. به علاوه، کمیته برگزاری، تعدادی محصولات مجاز ارائه نمود (تی‌شرت، کوله پشتی، بشقاب و لیوان مخصوص، کیسه، پوستر و برچسب) که بر روی آنها نشانه محیط و پیام‌های زیست محیطی نظیر «محیط از ماست» و «روزم را خرم ساز» نوشته شده بود. یکی دیگر از فعالیت‌ها، انتشار نشریات بود که در اثنای بازی‌های آزمایشی، مسابقات المپیک و پارالمپیک به تماشاچیان و کارکنان داده می‌شد، مانند جزوات و کتابچه‌های زیست محیطی و آموزش کارکنان و آگاهی‌های زیست محیطی ویژه معلمان و دانش‌آموزان برای حدود ۷۰ هزار نفر. همچنین، فعالیت‌های گسترده برای بازسازی و پاکسازی اماکن، از جمله اقدامات زیست محیطی بوده است. (گزارش رسمی بازی‌های المپیک، ۲۰۰۴: ۱۴۹)

در سال‌های اخیر، توجه عمومی به موضوع محیط زیست با افزایش قابل توجهی رو به رو بوده است و سازمان‌های ملی و بین‌المللی ورزشی و اجتماعی، تلاش‌های زیادی را برای حفاظت از محیط زیست انجام داده‌اند. در ایران نیز به صورت جسته و گریخته توسط وزرات ورزش و جوانان و یا فدراسیون‌های ورزشی، کارگاه‌هایی جهت آشنایی ورزشکاران با اصول حفاظت از محیط زیست برگزار شده است، ولی هیچگونه نظام یا راهبرد جامعی برای جلب مشارکت ورزشکاران در توسعه فرهنگ محیط زیست که مبتنی بر یافته‌های پژوهشی باشد، وجود ندارد. لذا با توجه به اهمیت فراوان محیط زیست و همچنین پایگاه اجتماعی قوی ورزشکاران در جامعه، محقق بر آن شده است تا در این تحقیق، راهکارهایی را برای جلب مشارکت ورزشکاران در فعالیت‌های زیست محیطی و توسعه فرهنگ محیط زیست در ورزش شناسایی و اولویت بندی نماید.

روش شناسی پژوهش

با توجه به هدف تحقیق که بررسی و اولویت بندی راهکارهای توسعه فرهنگ محیط زیست و جلب مشارکت ورزشکاران در فعالیت‌های زیست محیطی در ورزش بود، این تحقیق در زمره تحقیقات کاربردی قرار می‌گیرد که با روش تحقیق توصیفی از نوع زمینه‌یابی انجام شده است. برای گردآوری داده‌های تحقیق، از روش آمیخته که ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی می‌باشد، استفاده شده است. محقق جهت گردآوری داده‌های مورد نیاز ابتدا به مطالعه مبانی نظری، کتاب‌ها و مقالات چاپی و اینترنتی مرتبط و همچنین دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های مرتبط با حفظ محیط زیست (قانون حفاظت و بهسازی محیط

زیست، ۱۳۵۳) پرداخته است. داده های گردآوری شده در این مرحله، مبنایی برای ساخت راهنمای مقدماتی مصاحبه بود که محقق در انجام مصاحبه های نیمه ساختارمند از آنها بهره برد. لذا می توان مرحله دوم را مرحله انجام مصاحبه های نیمه ساختارمند با نمونه نظری تحقیق دانست.

پس از انجام مصاحبه ها، داده های گردآوری شده با استفاده از شیوه های کدگذاری باز و محوری، تحلیل و راهکارهای نهایی استخراج شدند. سپس این راهکارها در قالب یک پرسشنامه کمی با مقیاس پنج ارزشی لیکرت تنظیم شدند و در میان نمونه آماری تحقیق توزیع شدند. در نهایت، داده های حاصل از پرسشنامه کمی تحقیق، با استفاده از آزمون تحلیل واریانس فریدمن، تحلیل و اولویت بندی شدند. لازم به توضیح است که روایی صوری و محتوایی پرسشنامه ها با نظرخواهی از اساتید و صاحب نظران مرتبط با موضوع تحقیق (۸ نفر) بررسی و تأیید شد و آزمون آلفای کرونباخ ($\alpha=0.78$) نیز پایایی ابزار را تصدیق کرد.

با توجه به این که هدف اصلی این تحقیق ارائه راهکارهایی برای جلب مشارکت ورزشکاران در فعالیت های زیست محیطی و توجه بیشتر آنها به موضوع محیط زیست بود، ورزشکاران تیم های ملی که سابقه بیشتری نسبت به سایر ورزشکاران جهت حضور در رویدادها و اماکن ورزشی ملی و بین المللی داشتند به عنوان جامعه آماری انتخاب شدند. از سوی دیگر، نقش موثر افراد الگو در فرهنگ سازی و همچنین توجه به اینکه ورزشکاران از کنشگران اصلی در مدل مشارکت محیط زیست هستند، نیز از دلایل انتخاب ورزشکاران به عنوان جامعه آماری بود. لذا جامعه آماری تحقیق عبارت بود از کلیه ورزشکاران تیم های ملی در رشته های ورزشی مختلف که تعدادی از این افراد، به صورت نمونه گیری غیرتصادفی و هدفمند برای مصاحبه های کیفی در موضوع تحقیق انتخاب شدند.

باید توجه داشت که در تحقیق کیفی، هدف انتخاب گروهی از نمونه ها نیست که معرف جامعه به صورت تصادفی باشد، بلکه هدف انتخاب افرادی است که بتوانند اطلاعات خوبی را در موضوع تحقیق به فرد بدهند. تعداد نمونه با توجه به اشباع نظری محقق مشخص می شود. با توجه به مبانی نظری پژوهش برای نمونه گیری از روش نمونه گیری نظری^۱ برای این بخش از مطالعه استفاده شد. نمونه گیری نظری، نوعی طرح نمونه گیری غیر احتمال هدفدار است که در پژوهش های کیفی مورد استفاده قرار می گیرد. از آنجا که در پژوهش حاضر لازم است اطلاعاتی از افراد خاص (افرادی که قادر خواهند بود اطلاعات مطلوبی را در زمینه خاصی به دست دهند) دست آورده شود، این روش مورد استفاده قرار گرفت. محقق پس از انجام ۲۶ مصاحبه، به اشباع نظری و کفایت مصاحبه ها رسید.

---

¹ Theoretical Sampling

یافته های پژوهش

یافته های این پژوهش در ۳ بخش مجزای آمار توصیفی، تحلیل های کیفی و تحلیل کمی و استنباطی قابل ارائه است:

۱- ویژگی های جمعیت شناختی

از تعداد ۲۶ نفر که به عنوان نمونه مورد تحقیق قرار گرفتند، تعداد ۷ نفر ورزشکار زن و ۱۹ نفر مرد بودند. میانگین سن نمونه آماری تحقیق، ۲۶/۴ سال بود و حدود ۴۵ درصد از آنها دارای مدرک تحصیلی کارشناسی بودند. میانگین سابقه عضویت ورزشکاران در تیم های ملی ۳/۲ سال برآورد شده است.

۲- نتایج حاصل از مصاحبه

در این مرحله، ابتدا با استفاده از کدگذاری باز راهکارهای مختلفی که به صورت واضح یا ضمنی در خلال صحبت های مصاحبه شونده ها به آنها اشاره شده بود توسط محقق شناسایی و لیست شدند. تعداد ۳۶ راهکار به عنوان راهکارهای مقدماتی شناسایی شدند که در ادامه با استفاده از کدگذاری محوری- با هدف دسته بندی راهکارها و قرار دادن آنان در طبقات و محور های متناسب- در قالب ۳ محور فعالیت های آموزشی و پژوهشی، فعالیت های مدیریتی و ساختاری و فعالیت های فرهنگی و ملی به شرح جدول زیر تقسیم بندی شدند:

جدول ۱: نتایج حاصل از کدگذاری محوری یافته های تحقیق کیفی

راهکارهای توسعه فرهنگ زیست محیطی در جامعه ورزش		
راهکارها	محور	مقوله
۱- برگزاری کارگاه های آموزشی کوتاه مدت و بلند مدت برای ورزشکاران و سایر اعضای جامعه ورزش؛ ۲- انتشار بروشورها و کتاب های آموزشی؛ ۳- افزایش تعداد پژوهش های علمی در زمینه راهکارهای حفظ محیط زیست در ورزش؛ ۴- گنجاندن اصول حفاظت از محیط زیست در سرفصل های آموزشی دوره های مربیگری و مدیریتی ورزش؛ ۵- همکاری فدراسیون ها و سایر سازمان های ورزشی با مراکز علمی و پژوهشی در آموزش و پژوهش های مرتبط؛ ۶- سوق دادن تحقیقات و پایان نامه های دانشجویی به سمت ورزش و محیط زیست؛	۱. راهکارهای آموزشی و پژوهشی	فرهنگ

<p>۷- راه اندازی رشته یا گرایش تحصیلی در مقاطع تحصیلات تکمیلی با عنوان ورزش و محیط زیست؛</p>	<p>حفظ محیط زیست</p>
<p>۱- الزام به درج شعارهای حفظ محیط زیست روی پیراهن بازیکنان در رویدادهای رسمی؛</p> <p>۲- الزام به رعایت اصول زیست محیطی در ساخت و سازهای ورزشی؛</p> <p>۳- الزام به استفاده از مواد قابل بازیافت در حین برگزاری رویدادها؛</p> <p>۴- برگزاری جشنواره ها و مسابقات ورزشی با هدف حمایت از محیط زیست؛</p> <p>۵- قدردانی و اختصاص پاداش به تیم ها، باشگاه ها و ورزشکارانی که حامی محیط زیست هستند؛</p> <p>۶- تاکید بر استفاده از خودروهایی با سوخت های غیرفسیلی در رویدادهای ورزشی؛</p> <p>۷- تاکید بر استفاده از انرژی های پاک در تامین روشنایی و گرمای اماکن ورزشی؛</p> <p>۸- افزایش سرانه فضای سبز در اماکن ورزشی و مانور رسانه ای روی آن؛</p> <p>۹- استقرار سیستم دفع ایمن و پاک پسماندها و زباله ها در ورزشگاه ها و اماکن تفریحی؛</p> <p>۱۰- گسترش حیطه فعالیت ها و اطلاع رسانی های کمیسیون ورزش و محیط زیست کمیته ملی المپیک؛</p> <p>۱۱- طراحی یک وب سایت جامع و به روز در این زمینه؛</p> <p>۱۲- امتیاز به حفظ محیط زیست در انعقاد قرارداد با پیمانکاران ورزشی؛</p> <p>۱۳- تدوین آیین نامه و دستورالعمل حفظ محیط زیست در رویدادها و اماکن ورزشی؛</p> <p>۱۴- همکاری بیشتر با سازمان های بین المللی نظیر کمیته بین المللی المپیک؛</p> <p>۱۵- افزایش بودجه مرتبط با فعالیت های آموزشی و پژوهشی در این زمینه؛</p> <p>۱۶- راه اندازی سامانه اطلاعاتی منسجم و جامع با شبکه های ارتباطی توانمند؛</p> <p>۱۷- تعریف و تدوین مکانیزم های اجرایی دقیق در راستای حفظ محیط زیست در پروژه های بخش ورزش؛</p> <p>۱۸- توجه به الزامات زیست محیطی در فعالیت های بازاریابی (جلب حامیان و سرمایه گذاران مالی)؛</p>	<p>۲. راهکارهای مدیریتی و ساختاری</p>
<p>۱- افزایش تبلیغات رسانه ای؛</p> <p>۲- جلب مشارکت ورزشکاران ستاره و محبوب در فعالیت های زیست محیطی؛</p> <p>۳- انتخاب شعارها و نمادهای مناسب در رویدادهای ورزشی ملی با تکیه بر اصول محیط زیست؛</p> <p>۴- برگزاری همایش ها و نشست های علمی با محوریت محیط زیست؛</p> <p>۵- الگوبرداری از فعالیت های سایر کشورهای موفق در زمینه محیط زیست؛</p> <p>۶- همکاری نزدیک بین وزارت ورزش، سازمان محیط زیست و وزارت آموزش و پرورش جهت</p>	<p>۳. راهکارهای فرهنگی و ملی</p>

<p>تدوین قراردادهای همکاری فیما بین؛</p> <p>۷- گسترش فرهنگ عمومی حفظ محیط زیست؛</p> <p>۸- تاکید بیشتر بر این موضوع در ورزش های پایه و آموزشی؛</p> <p>۹- افزایش سطح تسهیلات دولتی در کمک به سازمان های ورزشی خدمات رسان به محیط زیست؛</p> <p>۱۰- تقویت عزم ملی برای توسعه فرهنگ محیط زیست؛</p> <p>۱۱- لزوم اجرای قوانین و الزامات کشور در جهت پیشبرد شعار «محیط زیست سالم»؛</p>		
--	--	--

۳- نتایج حاصل از آزمون آماری داده های کمی

جهت اولویت بندی راهکارهای شناسایی شده، پرسشنامه ای در قالب مقیاس ۵ گزینه ای لیکرت تنظیم شد و در اختیار آزمودنی ها قرار گرفت. با توجه به غیرنرمال بودن توزیع داده ها بر اساس نتایج آزمون K-S ($p\text{-value}=0/037$)، از آزمون غیرپارامتریک تحلیل واریانس فریدمن جهت تعیین تفاوت بین رتبه های راهکارها استفاده شد. جدول ۲ نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس فریدمن را نشان می دهد:

جدول ۲: نتایج آزمون استنباطی تحلیل واریانس فریدمن

متغیر	آماره خی دو	درجه آزادی	سطح معناداری
راهکارها	۱۱۱۸۴/۳۱۷	۳۵	۰/۰۰۱

با توجه به نتایج آزمون تحلیل واریانس فریدمن در جدول ۲ مشاهده می شود که سطح معناداری آزمون در تمامی موارد کمتر از ۰/۰۵ است. لذا می توان گفت که تفاوت بین رتبه های راهکارها معنادار است.

جدول ۳: میانگین رتبه های گویه ها و مولفه های تحقیق بر اساس آزمون فریدمن

راهکارهای توسعه فرهنگ زیست محیطی در جامعه ورزش				
مقوله	محور	راهکارها	میانگین رتبه	رتبه
پژوهشی آموزشی و راهکارهای	۱. راهکارهای	۱- برگزاری کارگاه های آموزشی کوتاه مدت و بلند مدت برای ورزشکاران و سایر اعضای جامعه ورزش؛	۲۳/۱۹	بیست و پنجم
		۲- انتشار بروشورها و کتاب های آموزشی؛	۱۵/۸۳	سی و یکم
		۳- افزایش تعداد پژوهش های علمی در زمینه راهکارهای حفظ محیط	۲۲/۱۶	بیست و ششم

		زیست در ورزش؛	فرهنگ حفظ محیط زیست
چهارم	۳۱/۵۷	۴- گنجاندن اصول حفاظت از محیط زیست در سرفصل های آموزشی دوره های مربیگری و مدیریتی ورزش؛	
هفدهم	۲۷/۵۶	۵- همکاری فدراسیون ها و سایر سازمان های ورزشی با مراکز علمی و پژوهشی در آموزش و پژوهش های مرتبط؛	
پنجم	۳۱/۵۲	۶- سوق دادن تحقیقات و پایان نامه های دانشجویی به سمت ورزش و محیط زیست؛	
هشتم	۳۰/۶۴	۷- راه اندازی رشته یا گرایش تحصیلی در مقاطع تحصیلات تکمیلی با عنوان ورزش و محیط زیست؛	
پانزدهم	۲۸/۲۳	۱- الزام به درج شعارهای حفظ محیط زیست روی پیراهن بازیکنان در رویدادهای رسمی؛	
دهم	۳۰/۳۰	۲- الزام به رعایت اصول زیست محیطی در ساخت و سازهای ورزشی؛	
نهم	۳۰/۴۰	۳- الزام به استفاده از مواد قابل بازیافت در حین برگزاری رویدادها؛	
بیستم	۲۴/۸۳	۴- برگزاری جشنواره ها و مسابقات ورزشی با هدف حمایت از محیط زیست؛	
سی ام	۱۷/۴۸	۵- قدردانی و اختصاص پاداش به تیم ها، باشگاه ها و ورزشکارانی که حامی محیط زیست هستند؛	
بیست و یکم	۲۴/۷۲	۶- تاکید بر استفاده از خودروهایی با سوخت های غیرفسیلی در رویدادهای ورزشی؛	
دوم	۳۳/۵۲	۷- تاکید بر استفاده از انرژی های پاک در تامین روشنایی و گرمای اماکن ورزشی؛	
هفتم	۳۰/۶۹	۸- افزایش سرانه فضای سبز در اماکن ورزشی و مانور رسانه ای روی آن؛	
چهاردهم	۲۸/۶۱	۹- استقرار سیستم دفع ایمن و پاک پسماندها و زباله ها در ورزشگاه ها و اماکن تفریحی؛	
شانزدهم	۲۸/۱۳	۱۰- گسترش حیطه فعالیت ها و اطلاع رسانی های کمیسیون ورزش و محیط زیست کمیته ملی المپیک؛	
سی و چهارم	۱۵/۳۴	۱۱- طراحی یک وب سایت جامع و به روز در این زمینه؛	
بیست و هفتم	۲۰/۷۸	۱۲- امتیاز به حفظ محیط زیست در انعقاد قرارداد با پیمانکاران ورزشی؛	
			۲. راهکارهای مدیریتی و ساختاری

سی و سوم	۱۵/۶۶	۱۳- تدوین آیین نامه و دستورالعمل حفظ محیط زیست در رویدادها و اماکن ورزشی؛		
بیست و چهارم	۲۳/۵۳	۱۴- همکاری بیشتر با سازمان های بین المللی نظیر کمیته بین المللی المپیک؛		
بیست و هشتم	۱۹/۴۸	۱۵- افزایش بودجه مرتبط با فعالیت های آموزشی و پژوهشی در این زمینه؛		
سی و پنجم	۱۵/۲۷	۱۶- راه اندازی سامانه اطلاعاتی منسجم و جامع با شبکه های ارتباطی توانمند؛		
بیست و نهم	۱۸/۵۹	۱۷- تعریف و تدوین مکانیزم های اجرایی دقیق در راستای حفظ محیط زیست در پروژه های بخش ورزش؛		
نوزدهم	۲۵/۶۰	۱۸- توجه به الزامات زیست محیطی در فعالیت های بازاریابی (جلب حامیان و سرمایه گذاران مالی)؛		
هجدهم	۲۷/۴۱	۱- افزایش تبلیغات رسانه ای؛		۳. راهکارهای فرهنگی و ملی
سوم	۳۲/۴۸	۲- جلب مشارکت ورزشکاران ستاره و محبوب در فعالیت های زیست محیطی؛		
سیزدهم	۲۸/۸۲	۳- انتخاب شعارها و نمادهای مناسب در رویدادهای ورزشی ملی با تکیه بر اصول محیط زیست؛		
یازدهم	۲۹/۱۱	۴- برگزاری همایش ها و نشست های علمی با محوریت این موضوع؛		
بیست و دوم	۲۴/۰۸	۵- الگوبرداری از فعالیت های سایر کشورهای موفق در این زمینه؛		
اول	۳۴/۷۱	۶- همکاری نزدیک بین وزارت ورزش، سازمان محیط زیست و وزارت آموزش و پرورش جهت تدوین قراردادهای همکاری فیما بین؛		
ششم	۳۰/۷۶	۷- گسترش فرهنگ عمومی حفظ محیط زیست؛		
دوازدهم	۲۸/۹۴	۸- تاکید بیشتر بر این موضوع در ورزش های پایه و آموزشی؛		
سی و دوم	۱۵/۷۳	۹- افزایش سطح تسهیلات دولتی در کمک به سازمان های ورزشی خدمات رسان به محیط زیست؛		
سی و ششم	۱۵/۱۱	۱۰- تقویت عزم ملی برای توسعه فرهنگ محیط زیست؛		
بیست و سوم	۲۳/۷۴	۱۱- لزوم اجرای قوانین و الزامات کشور در جهت پیشبرد شعار «محیط زیست سالم»؛		

بحث و نتیجه گیری

با توجه به فرهنگ غنی اسلامی و تصریح اصل پنجاهم قانون اساسی در حفاظت از محیط زیست به عنوان یک وظیفه عمومی که همگانی بودن آن را در ضمیر خود نهفته دارد (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۵۸) و نیز با توجه به اینکه آموزش یکی از مؤثرترین مؤلفه های تأثیرگذار بر توسعه هر کشور است، انجام اقداماتی وسیع، همه جانبه، مستمر و فراگیر در جهت افزایش آگاهی های زیست محیطی جامع ضروری می باشد.

از آنجایی که بسیاری از تهدیدات زیست محیطی، تخریب منابع و آلوده سازی محیط نتیجه فعالیت های انسانی است، تردیدی نیست که با آموزش های مستمر و هدفدار اقشار مختلف جامعه - به طوری که کلیه آحاد انسانی به مفاهیم عمده زیست محیطی آشنا شوند - می توان به داشتن جامعه ای با وجدان زیست محیطی و آینده ای توأم با سربسزی، سلامتی و استقلال برای میهن اسلامی امیدوار بود.

در مورد زمینه ها و سازوکارهای مشارکت عمومی در حفاظت از محیط زیست بسته به شرایط مختلف محیطی و موضوعی، ابراهیمی (۲۰۰۱) بازیافت پسماندها و به ویژه جداسازی زباله از مبدا را از زمینه های مهم مشارکت در حفاظت از محیط زیست بیان می کند. کارلسون و برکس^۱ (۲۰۰۵) در راستای تبیین مشارکت مردمی در مدیریت مناطق حفاظت شده، خاطرنشان می کنند که راهکار بسیاری از تضادها در این مناطق مشاوره فعالانه، جستجوی آگاهانه، مذاکره و گفتمان، تسهیم اختیار و مسئولیت و انتقال کنترل و مسئولیت به مردم محلی است.

در مورد شیوه های مشارکت عمومی در حفاظت از محیط زیست، به طور معمول ۳ دسته از روش های انفرادی، گروهی و انبوهی توسط پژوهشگران تعیین و معرفی شده اند. دیویس^۲ (۱۹۹۸) عضویت در کمیته های مشاوره ای ایالتی و موسسه های زیست محیطی منطقه ای را دو راهکار مهم مشارکت عمومی در حفاظت محیط زیست در سطح ملی معرفی کرده اند. ناگی و همکاران^۳ (۱۹۹۴) نیز به روش هایی مانند تظاهرات، نشست های معترضانه، نامه نگاری با رسانه ها، ایجاد سازمان ها و انتشار خبرنامه اشاره کرده اند. ویسی و مجدالدین (۱۳۸۷) نیز مدیران مراکز تفریحی ورزشی را یکی از منابع تأثیرگذار در افزایش آگاهی های زیست محیطی دانسته اند. از جمله راهکارهای ایشان برای حفظ محیط زیست را می توان آموزش،

^۱Carlsson&Berkes

^۲Davis

^۳Nagi et al

قانونگذاری و نیازسنجی، بازیافت زباله ها، اشاعه هشدارها و شعارهای زیست محیطی، شکل دهی گروه های مردم نهاد و تمرکز بر گروه های اجتماعی که دارای پایگاه مناسبی هستند، برشمرد. با توجه به یافته های تحقیق می توان راهکارهای ارتقای فرهنگ زیست محیطی را در ۳ گروه راهکارهای آموزشی و پژوهشی، راهکارهای مدیریتی و ساختاری و راهکارهای فرهنگی و ملی تقسیم بندی کرد. ده راهکاری که بالاترین اولویت ها را داشته اند عبارت اند از:

۱. همکاری نزدیک بین وزارت ورزش، سازمان محیط زیست و وزارت آموزش و پرورش جهت تدوین قراردادهای همکاری فیما بین؛
۲. تاکید بر استفاده از انرژی های پاک در تامین روشنایی و گرمای اماکن ورزشی؛
۳. جلب مشارکت ورزشکاران ستاره و محبوب در فعالیت های زیست محیطی؛
۴. گنجاندن اصول حفاظت از محیط زیست در سرفصل های آموزشی دوره های مربیگری و مدیریتی ورزشی؛
۵. سوق دادن تحقیقات و پایان نامه های دانشجویی به سمت ورزش و محیط زیست؛
۶. راه اندازی رشته یا گرایش تحصیلی در مقاطع تحصیلات تکمیلی با عنوان ورزش و محیط زیست؛
۷. الزام به رعایت اصول زیست محیطی در ساخت و سازهای ورزشی؛
۸. الزام به استفاده از مواد قابل بازیافت در حین برگزاری رویدادها؛
۹. افزایش سرانه فضای سبز در اماکن ورزشی و مانور رسانه ای روی آن؛
۱۰. گسترش فرهنگ عمومی حفظ محیط زیست.

با توجه به اینکه از ۱۰ اولویت بالا حیطه آموزشی و پژوهشی ۳ مورد، حیطه مدیریتی و ساختاری ۴ مورد و حیطه فرهنگی - ملی نیز ۳ مورد را به خود اختصاص دادند، می توان نتیجه گرفت که از نظر ورزشکاران، حیطه مدیریتی و ساختاری که تمرکز بیشتری بر فعالیت های زیر ساختی و پایه دارد و بیشتر معطوف به عملکرد مدیران و مسئولین می باشد، اهمیت بیشتری دارد. راهکارهای تاکید بر استفاده از انرژی های پاک در تامین روشنایی و گرمای اماکن ورزشی، الزام به رعایت اصول زیست محیطی در ساخت و سازهای ورزشی، الزام به استفاده از مواد قابل بازیافت در حین برگزاری رویدادها، افزایش سرانه فضای سبز در اماکن ورزشی و مانور رسانه ای که به طور مستقیم با حمایت و نحوه تصمیم گیری مدیران از اختصاص بودجه تا ایجاد زمینه ها و ایجاد امکان اجرای برنامه های در نظر گرفته شده را شامل می شود، در حیطه مدیریتی و ساختاری بیشترین امتیاز را از آن خود کرده است.

گنجاندن اصول حفاظت از محیط زیست در سرفصل های آموزشی دوره های مربیگری و مدیریتی ورزش، سوق دادن تحقیقات و پایان نامه های دانشجویی به سمت ورزش و محیط زیست، راه اندازی رشته یا گرایش تحصیلی در مقاطع تحصیلات تکمیلی با عنوان ورزش و محیط زیست در حیطه آموزشی و پژوهشی بیشترین اولویت را دارا بوده که با توجه به ماهیت آن ها که بیشتر به شکل دهی بنیادی ساختار آموزش و پژوهش اشاره دارد می توان گفت که در این حیطه نیز ورزشکاران توجهشان به راهکارهای زیربنایی جهت توسعه فرهنگ زیست محیطی بوده است.

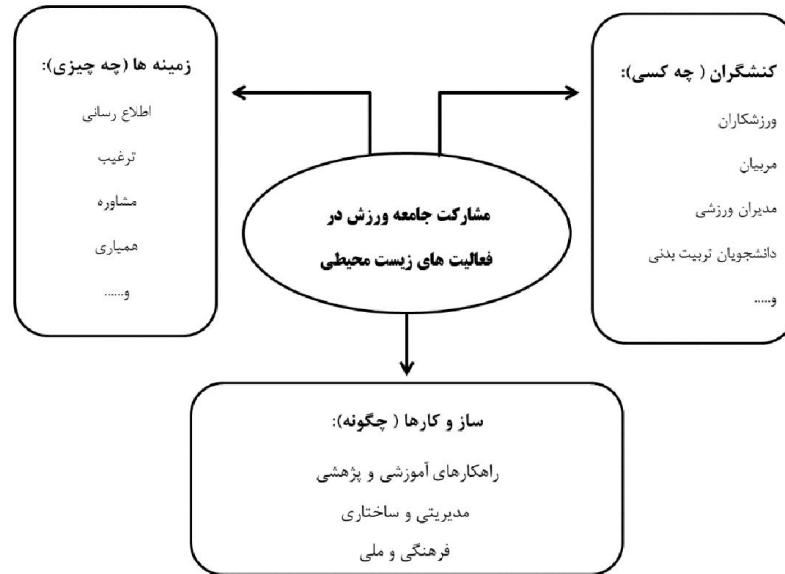
در حیطه فرهنگی - ملی بیشترین امتیاز به همکاری نزدیک بین وزارت ورزش، سازمان محیط زیست و وزارت آموزش و پرورش جهت تدوین قراردادهای همکاری فیما بین، جلب مشارکت ورزشکاران ستاره و محبوب در فعالیت های زیست محیطی، گسترش فرهنگ عمومی حفظ محیط زیست داده شد که علاوه بر انجام فعالیت های زیرساختی مثل تدوین قراردادهای همکاری بین سازمان های مرتبط به فعالیت ها و راهبردهای نمادین مثل حضور ورزشکاران معروف و محبوب در مشارکت های زیست محیطی و الگوسازی و صحنه گذاری در فعالیت زیست محیطی نیز اشاره نموده است.

با توجه به آنچه که بیان شد، در چارچوب الگوی حفاظت از محیط زیست (که برخاسته از تحقیقات پیشین و جامعه های متفاوت بوده است) ارائه این الگو در ورزش با توجه به نتیجه گیری های این پژوهش که در بخش کنشگران (چه کسی؟) تنها به ورزشکاران و در بخش زمینه ها (چه چیزی؟) و سازوکارها (چگونه؟) به طور کامل پرداخته است، به صورت ذیل می باشد که همراستا با پژوهش های بیشواکارما^۱ (۲۰۰۰)، ناگی و همکاران (۱۹۹۴)، قاسمی و سعدی (۱۹۹۹) است. (شکل ۱)

---

^۱Bishwakarma

شکل ۱: چارچوب مشارکت ورزش در حفاظت از محیط زیست

از آنجا که عملکردهای زیربنایی مستلزم تصمیم گیری، برنامه ریزی و حمایت در سطوح کلان و خرد می باشد، پیشنهاد می گردد که مدیران و صاحب نظران با استفاده از نتایج این تحقیق و پژوهش های علمی مرتبط، در برنامه ریزی های آتی مرتبط با محیط زیست، در توسعه فرهنگ زیست محیطی کشور تاثیرگذار باشند.

کمیته ملی المپیک، وزارت ورزش و جوانان و همچنین فدراسیون های ورزشی و سایر نهادهای مسئول در ورزش و محیط زیست کشور می توانند با بهره مندی از این راهکارها، برنامه های عملیاتی جهت پیاده سازی آنها را اجرایی کرده و اعمال نمایند.

منابع

- ابراهیمی، احمد؛ عمرانی، قاسمعلی و منوری، مسعود (۱۳۸۱) "نقش مشارکت مردمی در بازیافت مواد زائد جامد خانگی شهر تهران (مطالعه موردی مناطق ۱۹، ۱۲، ۷)". پنجمین همایش ملی بهداشت محیط. تهران: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران.
- پاداش، دنیا؛ پاداش، امین؛ نادریان، مسعود و سلطان حسینی، محمد (۱۳۹۰) "بررسی اثرات محیط زیستی اماکن ورزشی بر محیط شهری". محیط زیست و توسعه. ۳: ۳۶-۳۱
- سهرابی، پوریا؛ کاشف، میر محمد؛ جوادی پور، محمد و حسینی، فاطمه السادات (۱۳۹۰) "بررسی وضعیت دسترسی، همجواری و ساخت اماکن و فضاهای ورزشی شهرستان ارومیه با توجه به استانداردها". پژوهش در علوم ورزشی. ۱۱: ۱۴۶-۱۳۳.
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۵۸) قانون پنجاهم.
- کهن نسب، علی (۱۳۸۸) "ورزش در خدمت محیط زیست".
- مجلس شورای اسلامی (۱۳۵۳) "قوانین مجلس شورای ملی، مجموعه قوانین دوره قانونگذاری بیست و سوم - ۹ شهریور ۱۳۵۰ تا ۱۶ شهریور ۱۳۵۴". جلد دوازدهم. قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست
- میرعباسی، اشرف السادات؛ حسن پور، محم و؛ پناهنده، محمد (۱۳۸۹) "شناسایی عوامل موثر بر مشارکت زیست محیطی با کمک نظریه کنش موجه". سیزدهمین همایش ملی بهداشت محیط، کرمان، دانشگاه علوم پزشکی کرمان.
- وارن، سو و یدریک، م. (۱۳۸۴) "جغرافیای ورزش و اوقانفراغت. زهرا احمدی پور. چاپ اول. پگاه اندیشه
- ویسی، هادی و مجدالدین، اکبر (۱۳۸۷) "بررسی ساز و کارها و زمینه های مشارکت عمومی در حفاظت از محیط زیست طبیعی". ۶۳: ۹۳-۱۰۷
- Andrusevych, A. (2002) "The Right to Public Participation in Environmental Decision-Making in Ukraine: Challenges of Compliance". UNEP seminar on human rights and the environment.
- Bishwakarma, D. R. (2002) "Participation of disadvantaged people in Watershed Management: A Case study of Bagmati Integrates Watershed Management Project". Makawanpur District, Nepal. Asian Institute of Technology School of Environment, Resources and Development, Thailand.

- Carlsson. L. and Berkes, F. (2005) "**Co-management: concepts and methodological implications**". Journal of Environmental Management. (75) pp. 65–76.
- Davies. J. C. (1998) "**Public Participation in Environmental Decision-Making and the Federal Advisory Committee Act Testimony before the U.S. House of Representatives Government Reform and Oversight Committee**". Center for Risk Management, Resources for the Future. 1616 P Street Washington, DC 2003 6. pp. 1-16
- Gasmi A. Sadi H. (1999)"**Approach on collaboration contexts of Islamic Rural consultants in natural resources management viewpoint of natural resources experts**". Proceedings of the first conference of natural resources, participation and development. December, 18-19, Bureau of extension and public participation – forest and rangeland pp 125-135.
- Nagy, M, T,ET al. (1994)"**Manual on public Participation in Environmental Decision Making**". Current practice and future possibilities in CENTRAL 7 EASTERN Europe, Budapest.
- Official Report of the XXVIII Olympiad (2004) **ORGANISING COMMITTEE FOR THE GAMES**. 290-300 pp.
- Olympic Review (1998)"**Official Publication of the Olympic Movement**". 149- 203 pp.
- Oswald. B. and Michael M. (2000)"**Participation of Local Communities in Management of Totally Protected Areas**". Hornbill 4.
- Parnell, M. & LLB, Bcomm, Mrup (2005)"**Public Participation in Environmental Decision-Making, Barrister and Solicitor**". Environmental Defenders Office (SA) Inc. pp 1-15.
- Pretty .J. N and Michel P. (1995) "**Parks, People and Professionals: Putting `Participation' into Protected Area Management**". UN Research institute for world wild fund foe social development. International Institute for Environment and Development. Discussion Paper No 57, February. UNRISD, Geneva Lohan.

Identify and Prioritize the Strategies of Developing Environmental Culture

Sara Boozhmehrani

Ph.D. Candidate in Sport Management, Mazandaran University, Iran

Seyyed Mohammad Hossein Razavi

Ph.D., Professor in Sport Management, Mazandaran University, Iran

Received: 8 Nov. 2014

Accepted: 7 Mar. 2015

The purpose of the study is to identify and prioritize the strategies of developing environmental culture and to enhance the participation of athletes in environmental protection activities. Due to the mutual influence of sport and environment, the need of more environmental knowledge in sport community is obvious. So, the provided strategies in the survey can be used for all levels of sport. Final data are the result of mixed methodology (qualitative and quantitative) and Friedman ANOVA. The population was the elite athletes in different kinds of sports and non-random goal oriented sampling were been used for qualitative interviews. Finally, the strategies classified in three main branches and mentioned the top ten specifically. These three branches were: educational and research strategies, managerial and structural strategies and cultural and national strategies.

Keywords: Environment, Environmental Culture, Sustainable Development and Sport